

ศึกษาความขัดแย้งและจุดจบที่สังคมควรนำมาทบทวน

ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทนำ

ความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ที่ได้มีมนุษย์ที่นั่นย่อมมีความขัดแย้ง แม้แต่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ในอัครคัมภีร์สูตร^๑ แปลว่าพระสูตรว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสถึงความขัดแย้งเอาไว้ตั้งแต่สามเนรมิตรูปที่ตนเองเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนได้โต้เถียงกันในเรื่องของการเกิดขึ้นของมนุษย์ตามหลักความเชื่อเดิมที่ว่า ด้วยเรื่องของวรรณะซึ่งเป็นแนวความคิดทางการแบ่งชนชั้นทางสังคมของอินเดียโบราณ แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังคงรสชาติที่เข้มข้นเหมือนดังรสของแม่น้ำคงคา ไม่มีวันเปลี่ยนแปลงได้ เป็นต้นว่า พราหมณ์เกิดจากปากพระพรหม ดังนั้นพราหมณ์จะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด แตกต่างจากชนกลุ่มอื่น เพราะพราหมณ์เป็นผู้สามารถสื่อสารติดต่อกับพระเจ้าได้โดยตรง ใครต้องการให้พระเจ้าช่วยเหลืออะไรก็ตามติดต่อกับพระองค์ สอบถาม โดยผ่านพราหมณ์ด้วยวิธีการบวงสรวงแล้ว แต่พราหมณ์จะเรียกโดยอ้างเอาความต้องการของพระเจ้ามาบังหน้าเป็นต้น ในที่สุดพระองค์ได้ตรัสกับสามเนรมิตทั้งสองว่า มนุษย์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาจากพระพรหมตามที่พราหมณ์กล่าวอ้าง พราหมณ์นั้นพูดโกหกมาตั้งแต่เกิด ทั้งที่ตนเองเกิดจากท้องของแม่ โตขึ้นมาเพราะน้ำนมในอกของแม่แท้ ๆ ยิ่งเที่ยวไปโกหกชาวบ้านว่าเกิดจากพระพรหม (พราหมณ์ออกตัณญา) นี่เป็นความขัดแย้งทางด้านความคิด ความเชื่อและศาสนา อีกความขัดแย้งประเด็นต่อมาคือ เรื่องของมนุษย์ในยุคแรกเกี่ยวกับความเห็นแก่ตัวมีความโลภ ไม่แบ่งปันและถือเอาของคนอื่นมาครอบครองเป็นของตนเอง เลยเกิดความขัดแย้งในหมู่มนุษย์ยุคนั้น ขอยกตัวอย่างมาให้ดู^๒ “สัตว์นั้นก็รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มาบริโภค คนทั้งหลายได้พากันจับเขาแล้ว กล่าวกันว่า ...คุณ คุณทำกรรมชั่ว ที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มาบริโภค คุณอย่างได้ทำอย่างนี้อีก..คนเหล่าอื่น ใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้ายวาเสฏฐะและภราทวาชะ ในเพราะเรื่องนั้นเป็นเหตุ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จึงปรากฏ การครหาจึงปรากฏ การพูดเท็จจึงปรากฏ การถือทณทาวุธ จึงปรากฏ..”

ด้วยเหตุนี้เองสังคมใด ๆ ที่มีคนอยู่ร่วมกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปล้วนแล้วแต่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ความแตกแยก แตกความสามัคคีของผู้คนในสังคมและประเทศชาติ โดยหลักใหญ่ ๆ ของความขัดแย้งทางด้านสังคมสมัยปัจจุบันนั้น มีสาเหตุและมูลเหตุก่อให้เกิดความขัดแย้งอยู่ ๓

^๑ ที.ม.(ไทย) ๑๑ (บทนำ/๒๑)

^๒ ที.ปา.(ภาษาไทย).๑๑/๑๒๙/๙๖.

ประเภทด้วยกัน คือ^๓ (๑) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองหรือโครงสร้างอำนาจรัฐ(อุดมการณ์ทางการเมือง) (๒) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองหรือจัดสรรผลประโยชน์(กลุ่มอำนาจ/ผลประโยชน์) (๓) ความขัดแย้งที่มุ่งแยกตัวเป็นรัฐอิสระ(อัตลักษณ์/ชาติพันธุ์) ความขัดแย้งเหล่านี้มักจะเป็นการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทางความเชื่อ ชาติพันธุ์หรือสถานะทางสังคมเศรษฐกิจและอาจทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม ก่อให้เกิดความสูญเสียทางชีวิตและจิตใจระหว่างผู้คนในสังคม เกิดการแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน มีทัศนคติที่เป็นศัตรูต่อกันโดยมุ่งตอบโต้ทำร้ายกันถึงในระดับที่การดำรงอยู่ของอีกฝ่ายเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายตน รวมถึงเกิดแรงต้านต่อความพยายามใด ๆ ที่จะประนีประนอม

ประเด็นที่ว่า ความขัดแย้ง แล้วนำไปสู่ความแตกแยก ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตและสังคมนั้น มีเหตุปัจจัยคล้าย ๆ กันก็คือเรื่องของมนุษย์ ที่ใดไม่มีมนุษย์ ที่นั้นไม่มีความขัดแย้ง ที่ใดมีมนุษย์ที่นั้นล้วนแต่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง เพราะอะไร เพราะมนุษย์ มีวิชาและอวิชาหรือมีจิตที่เป็นทั้งกุศลและอกุศล มีทั้งเห็นแก่ตัวกับเห็นแก่ตัวน้อยหรืออาจจะไม่เห็นแก่ตัวเลย ถ้ามนุษย์นั้นพัฒนาตนเองก้าวพ้นจากมนุษย์ไปเป็นอารยชน แต่สิ่งที่เป็นบริบทอันนำไปสู่ความขัดแย้ง แตกแยก แยกความสามัคคี ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุด ก็คือ เรื่องของค้นหาเรื่องของมานะและเรื่องของทิวฐิติ ถ้าหากมนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นได้ ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ น่าจะเป็นทางออกอีกทางหนึ่งให้กับชีวิตและสังคมได้ แม้จะไม่เต็มร้อยก็ตาม อย่างน้อยเราก็จะได้พบกับผู้คนในสังคมไม่เห็นแก่ตัว ยังสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ มีทิวฐิตีสามัญญุตามีศีลสามัญญุตามีเมตตาสามัญญุตามีกรุณาสามัญญุตามีมุทิตาสามัญญุตามีอุเบกขาสามัญญุตามีเหมือนกัน เสมอกันและเท่าเทียมกัน เป็นต้น

ความหมายของความขัดแย้ง

หนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่าขัดแย้งคือ^๔ ขัดแย้งประกอบด้วยคำสองคำ กล่าวคือ ขัด ซึ่งหมายถึงการไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ชินไว้ และ^๕ แย้งหมายถึงไม่ตรงหรือลงรอยกันต้านไว้ ทานไว้^๖

^๓ รายงานวิจัย การสร้างความปรองดองแห่งชาติ เสนอต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษา: แนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎร.(กรุงเทพมหานคร: บริษัทงานดีศรีเอชเอ็น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๖.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, หน้า ๙๑๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖.

สเตลลา (Stella) ให้ความหมายของความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง^๗ ความไม่ลงรอยกันหรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกัน ทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อและหรือทัศนคติ

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้ให้ความหมายคำว่า ขัดแย้งคือ^๘ ความขัดแย้ง (Conflict) และข้อพิพาท (Dispute) เป็นคำที่ใช้สลับไปมากันได้ แต่ในบางกรณีจะมีความหมายเฉพาะไปว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ต่างกัน แต่คู่กรณี ยังสามารถทำงานร่วมกันได้ คู่สมรสก็อยู่ด้วยกันได้ปกติสุข แต่เมื่อขยายกลายเป็นข้อพิพาทจะกลายเป็นเรื่องผู้ที่เกี่ยวข้องมุ่งหมายที่จะเอาชนะให้ได้ เพื่อเป้าหมายสูงสุดของตนเอง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องไป อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางสถาบันใช้ในความหมายสลับกันคือ กรณีพิพาทจะรุนแรงน้อยกว่าความขัดแย้งก็มี

ความขัดแย้งของสังคมไทยในปัจจุบัน

ความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของสัตว์ โลกมนุษย์จัดว่า เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล แต่ความมีเหตุผลของมนุษย์เป็นมูลเหตุหรือปัจจัยหนึ่งที่เป็นเครื่องมือนำไปสู่การอธิบายหาสาเหตุของความขัดแย้งจะด้วยปัจจัยของตัณหา มานะ หรือทิฐิ หรือแม้แต่การละเลยการประกอบอนุสสรณบถ ๑๐^๙ หรือแม้แต่ในข้อปฏิบัติในมรรคมืองค์ ๘ ประการ ได้แก่^{๑๐} ๑. วาจาชอบ (สัมมาวาจา) ๒. การกระทำชอบ (สัมมากรรม) ๓. เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) หรือในหลักของสิกขาบท ๕ ประการอันเป็นหน้าที่ของชาวพุทธหรือแม้แต่ชาวโลกจะต้องยึดถือ นำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง คือ^{๑๑} ๑. จดเว้นจากการปลงชีวิตสัตว์ทั้งปวง ๒. จดเว้นจากการเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้หรือการขโมย ๓. จดเว้นจากการประพฤตินิโคตติ ในกาม หรือการประพฤตินิโคตติ ประเพณี ๔. จดเว้นจากการพูดเท็จหรือโกหก ๕. จดเว้นจากการดื่มน้ำเมา เหล่านี้ เป็นเพียงบางส่วนที่เป็นเครื่องมือนำไปสู่บริบทของการอธิบายทางตรรกะแล้วนำไปสู่ความขัดแย้ง

^๗ ทพญ.กชริรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทันทเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙.

^๘ อ้างใน: ทพญ.กชริรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทันทเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๐.

^๙ ไสว มาลาทอง, บุรี แก้วเล็ก, คู่มือการศึกษาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๒.

^{๑๐} ดร.เขมานันท์ เขมานันโท, เขียน, ดร.สุจิตรา อ่อนน้อม; แปล, สันติภาพ..ทางเลือกเดียวและศีลห้า (ปัญญาศีล) พุทธวิธีสู่โลกสันติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ของคนไทย หรือแม้แต่คนทั่วโลก แต่ในที่นี้จะขอนำเอาความขัดแย้งในสังคมไทยมาเป็นกรณีศึกษาว่า เป็นด้วยเหตุ-ผล กลใด กล่าวคือ^{๑๒}

๑. การให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเกิดความไม่ชัดเจนและซ้ำเกินกว่าที่ควรจะเป็น ก็เพราะเกิดความขัดแย้งภายใน(ปัจจัยธรรม)

๑.๑ ต้องการให้ข้อมูลต่าง ๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเอื้อต่อการดำเนินภารกิจของตัวเอง ถึงแม้ว่าข้อมูล หรือข้อเท็จจริงจะมีนัยที่ตรงข้ามก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงพยายามที่จะบิดเบือนข้อมูลด้วยวิธีการที่ไม่ชอบธรรม(ค้นหา)

๑.๒ ความถือตัวถือตน ว่ากลุ่มของตัวเองมีข้อมูลที่จะก่อให้เกิดผลดี หรือผลเสียต่อบุคคลใด บุคคลหนึ่ง(มานะ)ซึ่งการแสดงออกในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้กลุ่มอื่น เกิดความไม่พอใจ นอกจากนั้น กลุ่มที่ไม่มีข้อมูลก็อาจเกิดความรู้สึกในเชิงลบต่อตนเองหรือกลุ่มตัวเองว่า ไม่มีศักยภาพในอันที่จะได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าว

๑.๓ การมีจิตใจคับแคบ(ทิฐิ)เพราะเกิดความรู้สึกหวงข้อมูลที่ตัวเองมีอยู่ จึงไม่ยินยอมเสนอความคิดเห็นหรือข้อเท็จจริงที่กลุ่มตัวเองมีอยู่แก่กลุ่มอื่น ๆ โดยมองว่า กลุ่มอื่นจะได้เปรียบหรือค้นพบทางออก ด้วยเหตุนี้จึงพยายามปกปิดข้อมูลหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ

๒. การเกิดเจตนาที่ไม่ดี(อกุศลมูล)เพราะเมื่อเกิดขึ้นภายในใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลแล้วจะทำให้เกิดการกระทำดังต่อไปนี้

๒.๑ การแก่งแย่งช่วงชิงข้อมูล ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยปราศจากความชอบธรรม(โลภะ)

๒.๒ ไม่พอใจกลุ่มอื่น ๆ ที่นำเสนอข้อมูลพาดพิงในทางร้ายหรืออาจจะมาจากการไม่ยินยอมที่จะให้ข้อมูลต่าง ๆ ตามความเป็นจริงหรือตามที่กลุ่มของตัวเองต้องการ(โทสะ)

๒.๓ ความเข้าใจ คลาดเคลื่อนหรือยึดมั่นในข้อมูลที่ได้มาว่าเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ว่า หรืออาจจะยึดมั่นในข้อมูลของตัวเองว่าดีที่สุดใน สมบูรณ์ที่สุด จึงทำให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่นำเสนอขึ้นคลาดเคลื่อน (โมหะ) พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสถึงมูลเหตุที่ทำให้เกิดวิวาทหรือขัดแย้งกันมี ๖ ประการประกอบด้วย^{๑๓}

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ ไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระศาสนา พระธรรม และพระสงฆ์ ไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา

๒. เป็นผู้มีความหลบหลู่ แสดงอาการเหยียดหยาม ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือต่อผู้มีพระคุณ ดีเสมอ ยกตนขึ้นเทียมท่าน โดยไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง

^{๑๒} ทพญ.กษิรา เทียนส่องใจ, การศึกษาวิเคราะห์ภัยอันตรายเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า ๑๔๕.

^{๑๓} อ่างใน มัชฌิมนิกายอุपरินิพพานสูตร, เล่ม ๓ ภาค ๑ หน้า ๗๗-๘๘, สุริย์ มีผลกิจ, คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

๓. มีความริชชา ความอยาก ความต้องการ ความปรารถนา ไม่อยากเห็นผู้อื่นได้ดี มีความตระหนี่ ตระหนี่ทรัพย์ ตระหนี่ความรู้เป็นต้น

๔. เป็นผู้พูด โอ้อวด พูดยกตัว อวดมั่ง อวดมี เป็นผู้มียาฆ่าลอกหลวงแสสร้างทำมีเล่ห์กล หรือเลศนัยต่าง ๆ นานา

๕. เป็นผู้ปรารถนาลามก มีความอยากได้ต้องการในสิ่งที่หยาบช้า เลวทราม มีความเห็นผิดว่า การกระทำไม่มีผล เห็นผิดว่า เทียง เห็นผิดว่าขาดบุญ เป็นต้น

๖. เป็นผู้ถือเอาความเห็นของตนเองเป็นใหญ่ มีความดื้อรั้น แก่ไข สละคืนความเห็นผิดได้ยาก ..พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำอีกว่า^{๑๔}

“...อาณนที ถ้าพวกเขาพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาท ทั้ง ๖ ประการนี้แล้ว พึงละจากมูลเหตุนั้นเสีย เพื่อมิให้มูลเหตุนั้นลุกลามต่อไปในที่นั้น ๆ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเกิด เพราะว่า หากความวิวาทเกิดขึ้นท่ามกลางสงฆ์แห่งนี้ ย่อมเป็นไปได้เพื่อไม่เกื้อกูล เป็นไปเพื่อความทุกข์ แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย...”

“...ก็เมื่อภิกษุสองรูปวิวาทกัน แยกออกเป็นสองฝ่าย ศิษย์ของภิกษุเหล่านั้นในวิหารก็ย่อมวิวาทกันต่อจากนั้น ผู้อุปัฏฐากของภิกษุเหล่านั้นก็ย่อมวิวาทกัน ลำดับนั้น อารักขเทวดาของพวกมนุษย์ก็แตกเป็นสองฝ่าย ต่อจากนั้น ภูมมัญญเทวดา ผู้เป็นมิตรของอารักขเทวดาย่อมแตกกัน เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (เว้นอริยบุคคล) ย่อมแตกเป็นสองพวก ความวิวาทเกิดติดต่อยังกันไปเช่นนั้นจนถึงพรหมโลก...”

เหตุแห่งความขัดแย้งหรือทะเลาะวิวาทเหล่านี้ เป็นธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นได้ ในทุกระดับชั้นทางสังคม หากคนในสังคม องค์กร บริษัท มีมีจฉาทิฎฐิ มกโกธ ผูกโกธ ลบลหฺลุมิพฤติกรรม หยามเหยียด ไม่ให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อผู้มีพระคุณ มีความอิจฉา อาฆาต พยาบาท โอ้อวด หลอกหลวง มีความปรารถนาชั่ว สกปรก ไม่สุจริต เห็นแก่ประโยชน์ตัวเอง แน่นอนว่าสังคม องค์กรหรือหน่วยงานเหล่านั้น ย่อมถึงซึ่งความเสื่อม ล่มสลายไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าพระองค์จึงทรงแสดงกฎแห่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสามัคคี เอาไว้ว่า^{๑๕}

“...ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีศรัทธา มีความเชื่อในสิ่งที่มีเหตุ-ผล ยึดมั่นในหลักธรรมที่ถือ ทำแต่ในสิ่งที่ดี เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ภิกษุเหล่านั้นพึงหวังความเจริญอย่างเดียว...”

...ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีหิริ มีความละอายในการกระทำชั่ว ย่อมไม่ประพฤติผิดจากพระธรรมวินัย ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ ละจากอกุศล เจริญกุศล ละจากสิ่งที่มีโทษ รักษา

^{๑๔} สุริย์ มีผลกิจ, คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๑.

^{๑๕} สุริย์ มีผลกิจ, คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๕๖.

ตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุหนึ่งพึงหวังความเจริญอย่างเดียว ...ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีโอตตัมปะ คือมีความเกรงกลัวต่อบาป ต่อการกระทำความชั่ว เกรงจะถูกติเตียน ถูกลงอาชญา หรือเกรงภัยในอบาย คือ นรก เตรีจฉาน เปรต อสุรกาย จึงเว้นจากการกระทำบาปอกุศล ภิกษุหนึ่งพึงหวังความเจริญอย่างเดียว.. ภิกษุทั้งหลาย..เมื่อเธอทั้งหลายเป็นพหูสูต เป็นผู้ศึกษา ได้ยินได้ฟังมาก ทรงจำแม่นยำ ท่องบนพระสูตร พุทธพจน์ชัดเจน สาธยายธรรมคล่องแคล่ว มีความเข้าใจลึกซึ้งในธรรมที่พิจารณา ประจักษ์สภาพธรรมนั้น ด้วยปัญญา ทั้งในความหมายและเหตุผล ภิกษุหนึ่งพึงหวังความเจริญอย่างเดียว..ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้ปรารภความเพียรคือเพียรขจัดอกุศลที่เกิดขึ้นให้หยุดอยู่ ๑ เพียรระงับอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิด ๑ เพียรใ้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๑ เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ใหญ่ล้นองงามยิ่งขึ้น ๑ ภิกษุหนึ่งพึงหวังความเจริญอย่างเดียว ..ภิกษุทั้งหลายเมื่อเธอมีสติสัมปชัญญะ หมั่นเจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ การพิจารณากายานุปัสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสนาสติปัฏฐาน ภิกษุหนึ่งพึงหวังความเจริญอย่างเดียว..ภิกษุทั้งหลายเมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา คบหา สัตบุรุษ สนทนากับท่านผู้ทรงความรู้ ฟังพระสัทธรรม เอาใจใส่หาความรู้จริง คิดค้นหาเหตุ-ผลโดยถูกวิธี ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ประพฤติตนอยู่ในขอบเขตตามความมุ่งหมายเพื่อความงอกงาม แห่งปัญญา ภิกษุหนึ่งพึงหวังความเจริญอย่างเดียว...

ดังนั้น การที่ผู้เขียนยกเอาพุทธพจน์มาเป็นหลักการเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา ให้เกิดการพิจารณาว่า หลักของธรรมทางด้านพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสสอนวางเป็นแนวทางที่จะต้องประพฤติ ปฏิบัติต่อตน ต่อชุมชนและต่อสังคมอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นหลักของ อปริหานิยธรรม ๗ ประการ หลักของ สาราณียธรรม สำหรับคฤหัสถ์ ๖ ประการ หลัก สปัปฐิสธรรม ๗ หรือหลักธรรม ๑๐ ประการ อันเป็นเหตุให้ไม่ทะเลาะวิวาทกัน หรือหลักของกัลยาณมิตร เป็นต้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียง ความปรองดอง สามัคคีธรรม คือธรรมที่ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง ในหมู่ชนทั้งหลาย และสมานฉันท์คือความพอใจร่วมกัน มีความเห็นพ้องต้องกัน ทั้งในความคิดและการกระทำ

จุดจบของความขัดแย้งที่สังคมควรทบทวน

ถ้าเราจะพิจารณาตามกฎของอนิจจลักษณะในไตรลักษณ์ ว่าทุกสิ่งทุกสรรพสิ่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ตั้งอยู่ และสุดท้าย ดับหรือสลายไป(เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป)ไม่มีสรรพสิ่งขารใด ไม่เป็นไปตามกฎของความจริงดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีความขัดแย้ง เมื่อความขัดแย้งนั้นดำรงอยู่ตามเหตุปัจจัย สุดท้ายเหตุปัจจัยเหล่านั้น ก็จะถูกรื้อถอนด้วยกระบวนการที่ไม่คงทน ไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักของการให้อภัยในด้านต่าง ๆ ของสังคม ได้แก่^{๑๖}

^{๑๖} ทพญ.กชिरา เทียนส่องใจ, การศึกษาวิเคราะห์ภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า ๓๐๔-๓๐๕.

๑. อภัยทานทางใจ เป็นวิธีการให้ความไม่มียกย ที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มแรกที่จะเดินเข้าไปสู่กระบวนการแห่งอภัยทานในการจัดการความขัดแย้ง โดยการเปิดใจ เพื่อรื้อถอน สลายการยึดมั่นถือมั่น(ทิฏฐิ)ในตัวตน ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งหมายความรวมถึง การเปิดใจพร้อมที่จะสำนึกผิดหรือยอมรับผิดในสิ่งที่กระทำต่อกัน อภัยทานทางใจนั้น ยังเป็นการฝึกใจ ให้มีความอดทน เป็นอิสระจากความอาฆาต พยาบาท โกรธแค้นทั้งปวง ปรับเปลี่ยนใจให้มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แม้ว่าจะเป็นผู้กระทำผิดในความขัดแย้งก็ตาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเอาชนะใจตัวเองและเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ผู้มีจิตใจสูง

๒. อภัยทานทางวาจา เป็นวิธีการให้ความไม่มียกย โดยการใช้วจนะภาษา ในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง กล่าวคือเป็นศิลปะ การใช้คำพูด ที่อาจแสดงออกรวมกับการใช้ภาษากาย เช่น ท่าทาง แววตา การตั้งใจฟัง การให้อภัยทาน ทางวาจา ยังถือว่าเป็นวิธีการสื่อสารของสุภาพชน ในการที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจซึ่งกันและกัน เช่น^{๑๗} (๑) กล่าวคำพูดที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบคาย (๒) กล่าวคำพูดที่ซื่อสัตย์จริงใจเหมาะแก่กาลและเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง (๓) กล่าวคำพูดที่พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เป็นคำพูดที่ไม่เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ไม่ดูถูกเหยียดหยาม เช่น กล่าวคำพูดที่แสดงให้เห็นว่าตนเอง เหนือกว่าหรือยกตนข่มท่าน (๔) กล่าวคำพูดที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่ยุยงให้เกิดการแตกแยกหรือเกิดความรุนแรง

๓. อภัยทานทางกาย เป็นวิธีการของอภัยทานที่แสดงออกอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับอภัยทานทางวาจา เป็นการกระทำที่สื่อเชื่อมโยงมาจากอภัยทานทางใจ และวาจา ซึ่งวิธีการของอภัยทานทางกายในการนำมาจัดการปัญหาของความขัดแย้ง จะมีลักษณะการแสดงออกต่าง ๆ ได้หลายประการคือ การเคารพ และให้เกียรติในความคิดของผู้อื่น โดยควรฟังอย่างตั้งใจ ในการรับทราบข้อมูล เรื่องราวต่าง ๆ และการฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งถึงความต้องการ ความทุกข์ที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจของแต่ละคนที่ได้เปิดเผยออกมาอย่างเป็นอิสระ การฟังอย่างตั้งใจ อย่างลึกซึ้งนั้นถือว่าเป็นวิธีการของอภัยทานทางกายที่สำคัญ เพราะเป็นการแสดงออกของอภัยทานทางใจ ที่จะบ่งบอกถึงการเปิดใจ ทำลายกำแพงของการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ยอมรับความจริงในความคิดที่แตกต่างหลากหลาย เป็นการถ่ายทอด หมุนเวียนในอารมณ์ความรู้สึก ความนึกคิดของกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจต่อกันได้ในที่สุด

ท้ายที่สุดแล้ว ความสามัคคี การปรองดอง ความสมานฉันท์จะเกิด ดำรงอยู่ได้ในชีวิตและสังคม ประเทศชาติ ประชาคมโลกได้อย่างยั่งยืน มั่นคง ถาวร เพื่อสันติภาพ สันติสุขได้นั้นทุกองคาพยพในสังคมต้องตัดตัวอัตตา ตัวตน หรือถอนตัว ตัณหา ตัวทิฏฐิและตัวมานะออกจากตัวตนให้ได้เสียก่อน วิธีการที่ดีที่สุดก็คือจะต้องแสดงบทแห่งความรักให้เกิดขึ้นในจิตใจของแต่ละคนก่อนในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “เมตตา” ความรัก ความปรารถนาดี ให้เขามีความสุข แม้ไม่ตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๕-๓๐๖-๓๐๗.

ดังมีบทแผ่เมตตาเพื่อแสดงออกถึงความรักเอาไว้อ^{๑๘} คือ สัพเพ สัตตา สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น อเวรา โหนตุ จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรซึ่งกันและกันเลย อภัยาปัชฌา โหนตุ จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้พยาบาทเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย อนีฆา โหนตุ จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย สุขี อัตตานัง परिहरันตุ จงมีความสุขกาย สุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นเทอญ

การแผ่เมตตา ตามหลักของพระพุทธศาสนาแบ่งบอกถึงใจเขาและใจเรา เรามีความรักตัวกลัวตาย อย่างใดสัตว์ทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน เรามีความปรารถนาต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์เช่นใด สรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกก็มีความปรารถนาเฉกเช่นเดียวกัน และเหมือนกัน เพราะธรรมชาติของสัตว์ เกลียดกลัวความทุกข์ ต้องการความสุขเสมอเหมือนกัน สิ่งที่สำคัญที่สุดของการแผ่เมตตานี้ มีอานิสงส์ คือ^{๑๙} ผลดีหรือผลที่น่าปรารถนาพอใจ อันสืบเนื่องหรือพลอยได้ จากกรรมดี ผลอกเงยแห่งบุญกุศล คุณข้อดี ผลกำไร ผลได้พิเศษ “อานิสงส์” มีความหมายต่างจากผลที่เรียกชื่ออย่างอื่น โดยขอบเขตที่กว้าง หรือแคบกว่ากัน หรือโดยตรงโดยอ้อม เช่น ทำกรรมดี โดยคิดต่อคนอื่นด้วยเมตตา แล้วเกิดผลดีคือมีจิตใจ ชำ่มชื่น สบาย ผ่อนคลาย เลือดลมเดินดี มีสุขภาพ ตลอดถึงว่า ถ้าตายด้วยจิต อย่างนั้นก็ไปเกิดดี นี่เป็น วิบาก พร้อมกันนั้น ก็มีผลพวงอื่น ๆ เช่น หน้าตา ผ่องใส เป็นที่รักใคร่ชอบใจของคนอื่น อย่างนี้เป็นอานิสงส์ ของการแผ่เมตตาหรือเจริญเมตตา เช่น หลับเป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของคนทั้งหลาย สรุปลแล้ว ความเมตตา จัดว่าเป็นความรักสากล ที่ไม่ได้เลือกแสดงความรักเฉพาะใคร บุคคลใด หรือสัตว์ใดโดยเฉพาะ และมีใช่เฉพาะสัตว์ในภพ ภูมิใดเพียงอย่างเดียว เพราะขึ้นชื่อว่า สัพเพ สัตตา ซึ่งแปลว่าสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวงนั้น ในความหมายมิได้ยกเว้นสัตว์ใด ๆ ที่เกิดในภพภูมิใด โดยเฉพาะเจาะจงแต่หมายถึง สรรพสัตว์ ทั่วโลกจักรวาล อันเป็นสากลนั่นเอง

ดังนั้น คำว่าเมตตาธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้มีกล่าวเอาไว้มากมายอย่างเช่น เมตตาใน พรหมวิหาร ๔ ประการ หมายถึงความปรารถนาที่จะให้บุคคลอื่น สัตว์อื่นมีความสุข โดยไม่มุ่งหวัง สิ่งตอบแทนเป็นสภาวะจิตที่มีคุณภาพที่ดี คิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์สุข ปราศจากความเห็นแก่ตัว ความลำเอียง ความเกลียดชังและการเบียดเบียนเป็นต้นหรือ เมตตาในสารณียธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้ ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกันโดยทั่วไปและการอยู่ร่วมกันต้องมีความเคารพ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมี (๑) เมตตากายกรรม หมายถึงแสดงกิริยาอาการสุภาพช่วยเหลือทำกิจ ธุระด้วยความเต็มใจ ต่อหน้าและลับหลัง (๒) เมตตาวาจากรรม หมายถึงการกล่าวคำสุภาพอ่อนหวานและมี

^{๑๘} คู่มือพุทธบริษัท ฉบับสมบูรณ์, รวบรวมจาก คู่มืออุบาสก อุบาสิกา สอนโมกขพลาราม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, หน้า ๔๕.

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๔๓

สาระประโยชน์ต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตลอดถึงการแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี (๓) เมตตา มโนกรรม หมายถึง มองดูกันด้วยใบหน้าอันยิ้มแย้มแจ่มใส มีความปรารถนาดีและคิดทำประโยชน์ต่อกัน ในส่วนของเมตตาในเบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม ๕ ประการ คือเป็นธรรมทำให้บุคคลเป็นกัลยาณชน หรือคนดีประกอบด้วย (๑) เมตตา กรุณา (๒) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพในทางสุจริต (๓) กามสังวร สำรวม ในการ (๔) สัจจะ ความซื่อสัตย์ (๕) สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และความรู้สึกตัวเป็นต้น แม้แต่ใน ปฐมอาชวาทวินยสูตร พระพุทธเจ้าพระองค์ก็ได้ทรงตรัสการเจริญเมตตาเป็นการเจริญเพื่อละความอาฆาต ในจิตใจของทุก ๆ คนดังพุทธดำรัสที่ว่า^{๒๐}

“...ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นที่ระงับความอาฆาต ซึ่งเกิดขึ้นแก่ภิกษุโดยประการทั้งปวง ๕ ประการนี้ ๕ ประการ เป็นฉน คือ ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญเมตตาในบุคคลนั้น ๑ ความอาฆาต พึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญกรุณาในบุคคลนั้น ๑ ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญมุทิตา ในบุคคลนั้น ๑ ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญอุเบกขาในบุคคลนั้น ๑ ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงถึงการไม่นึกใฝ่ใจในบุคคลนั้น ๑ ความอาฆาต พึงเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงนึกถึงความเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นทายาท(ผู้รับผล)ของกรรมนั้นดังนี้ ๑...”

มิใช่เพียงเฉพาะหลักของเมตตาธรรมเท่านั้น หลักของธรรมที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหลักของ เมตตาธรรมก็คือ ชันติธรรม ได้แก่^{๒๑} ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่ เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต ชันติจะมืองค์ธรรมประกอบด้วยโทสะเจตสิก มีลักษณะความไม่คิด ประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน มีความไม่ดุร้าย ไม่พิโรธเป็นเครื่องหมายมีแบบคาย ซึ่งจะทำให้เกิดความอดทน

แท้จริงแล้วการเริ่มต้นความเมตตา ความรัก ความสมานฉันท์ ความปรองดองหรือความสามัคคีนั้น ในหลักการทางด้านพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ด้วยการเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน ทุกชั้นตอน ทุกกระบวนการ เพราะว่าสิ่งที่ จะเกิด จะมี จะเป็น จะดำรงอยู่ได้นั้นก็ด้วยอาศัยองค์ประกอบ ๓ ด้านของมนุษย์ คือ^{๒๒} กายทวาร บาปที่เกิดขึ้นทางกายมี ๓ อย่าง คือ (ก) การฆ่าสัตว์ (ข) การลักทรัพย์ (ค) การประพฤตินิन्द ในกาม วจีทวาร บาปที่เกิดขึ้นทางวาจา มี ๔ อย่าง คือ (ก) พูดเท็จ (ข) พูดส่อเสียด (ค) พูดคำหยาบ (ง) พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล มโนทวาร บาปที่เกิดขึ้นทางใจมี ๓ อย่างคือ (ก) อภิขมา โลภอยากได้ของผู้อื่น

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๒.

^{๒๑} ทพญ.กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทวนเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, หน้า ๒๕๘.

^{๒๒} พระมหาไพฑูริย์ สุทฺธวิจิโร, (น้อยวัน), การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์, พุทธศาสนตรมบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๖.

มาเป็นของตน (ข) พยาบาท คือทำร้ายคนอื่น (ค) มิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นผิด สิ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ที่นำมาเป็นเกณฑ์ของการคิดตัดสินใจที่สะท้อนพฤติกรรมออกไปเพื่อประกอบสิ่งที่เรียกว่า ความศรัทธาอันเป็นความเชื่อของตนเองก็คือ ความคิดเห็น ทศนคติหรือทฤษฎีที่ตนเองยึดถือว่าเป็นแนวทางเป็นอุดมการณ์หรืออุดมคติที่ถูกต้อง จึงก่อให้เกิด แรงจูงใจอวยการแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจ ทั้งที่เป็นฝ่ายกุศบ(บุญ/ความดี)อกุศล(บาป/ความชั่ว)เช่นเกณฑ์การตัดสินว่า ล่วงการกระทำกรรมบถต่าง ๆ ทางด้านวิหวารประกอบไปด้วยการล่วงกรรมบถ “มุสาวาท” ๔ ประการ^{๒๓}

๑. อตถวตถุ สิ่งของหรือเรื่องราวที่ไม่เป็นจริง
๒. วิสวาทนจิตตตา มีจิตคิดมุสา
๓. ปโยโค พยายามมุสาด้วยวาจาตามความประสงค์ของตน
๔. ปรสฺสทตถวิชานนํ ผู้อื่นมีความเชื่อตามเนื้อความที่มุสานั้น

การล่วงละเมิดกรรมบถ “ปิสุณวาจา” มี

๑. ภินฺทิตพฺโพ ผู้ที่ทำให้แตกจากกัน
๒. เกทฺพุเรกฺขาโร มีเจตนามุ่งให้แตกจากกัน
๓. ปโยโค ทำความเพียรเพื่อให้แตกจากกัน
๔. ตทตถวิชานนํ ผู้ฟังรู้เรื่องความนั้น

การกล่าวล่วงกรรมบถ “มฺรฺสฺวาจา” มี ๓ ประการด้วย

๑. อกโกสิตพฺโพ ปโร มีคนอื่นที่ตนฟังดา
๒. กุปิตจิตตํ มีจิตโกรธ
๓. อกโกสนา กล่าววาจาต่ำ

การกล่าวล่วงกรรมบถ “สัมผัปปลาปะ” มี ๒ ประการด้วย

๑. นิสฺสทถกถาปุเรกฺขารตา ตั้งใจกล่าววาจาที่ไม่มีประโยชน์
๒. ตถารูปิกํ พากลนํ กล่าววาจาที่ไม่มีประโยชน์

การกล่าวล่วงละเมิดกรรมบถดังกล่าว จึงเป็นเหตุ-ผล เป็นที่มาของความขัดแย้งในสังคมที่กำลังเป็นไปและดำรงอยู่ในสังคม ณ เวลานี้ หลักการสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา ทบทวนให้การศึกษาตระหนักรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพทางด้านสติปัญญาและด้านความคิดให้แก่สังคมในเวลานี้และจะต้องช่วยกันเผยแพร่ก็คือหลักของ “สัมมาทิฏฐิ”^{๒๔} ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔ เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดี

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๕.

มีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว ซึ่งเป็นหลักสัจธรรมที่จะช่วยลดระดับและทำลายความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้อง มิฉฉาปฏิญญาในสังคม ให้สังคมที่อุดมไปด้วยความรู้ (วิชา)หรือปัญญา ให้มาก สามารถมีความรู้ เข้าใจ มีความบนเส้นทางเดินแห่งปัญญาและความคิดของผู้คนในสังคมได้ครอบคลุมมากขึ้น หลักของสัมมาปฏิญญา ที่จะยกมาเพื่อจะบอกว่าเป็นอะไร อย่างไร สำคัญเช่นใดก็คือ^{๒๕}

“..ภิกษุทั้งหลาย สัมมาปฏิญญา เป็นหัวหน้าอย่างไร เมื่อมีสัมมาปฏิญญา สัมมาสังกัปปะ จึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา จึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ จึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาวายามะ สัมมาสติจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสติ สัมมาสมาธิจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสมาธิ สัมมาญาณจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาญาณ สัมมาวิมุตติจึงพอเหมาะได้..”หรือแม้แต่สัมมาปฏิญญาในระดับโลกียะคือ^{๒๖} ความเห็นชอบในระดับโลกียะคือยังเนื่องในโลก ขึ้นต่อโลก ได้แก่ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ถูกต้องต้องตามหลักแห่งความดี เป็นไปตามคลองธรรมหรือสอดคล้องกับศีลธรรม ดังนั้น เมื่อใดที่สัมมาปฏิญญา มีความเจริญงอกงามในหมู่สังคม ก็จะเป็นปัจจัยหรือเครื่องมือที่จะก่อให้เกิดความปรองดอง ความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์องค์ประกอบของหลักธรรมที่สำคัญได้แก่^{๒๗}

“ ..ภิกษุทั้งหลาย สัมมาปฏิญญา อันมีองค์ประกอบ ๕ อย่าง คอยหนุน(อนุเคราะห์)ย่อมมีเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ เป็นผลานิสงส์ องค์ประกอบ ๕ อย่างนั้นคือ ศีล(ความประพฤติดีงาม สุตตะ(ความรู้จัก) สดับ เล่าเรียน อ่านตำรา การแนะนำ สั่งสอนเพิ่มเติม)สากัจฉา(การสนทนา ถกเถียง อภิปราย แลกเปลี่ยน)ความคิดเห็นสอບคັນความรู้ สมณะ(ความสงบ การทำใจให้สงบ การไม่มีความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ) และวิปัสสนา (การใช้ปัญญาพิจารณา เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะของมันคือตามที่เป็นจริง)

บทที่สำคัญที่จะไม่นำไปสู่ความขัดแย้ง พยาบาท ผูกอาฆาต ควรที่จะน้อมนำหลักการให้อภัยที่พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสเอาไว้ในอภัยราชกุมารสูตรว่า^{๒๘}

“...ตถาคตรู้ว่า วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

^{๒๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓๔.

^{๒๖} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๗๓๗.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๗๔๘.

^{๒๘} ทพญ.กชิวรา เทียนส่องใจ, **การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน**, หน้า ๒๗๖.

ตลาคตรู้ว่าจากที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตลาคตรู้ว่าจากที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตลาคตรู้ว่าจากที่จริงที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้น เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตลาคตรู้กาล ที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะตลาคตรู้ความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย...” ฉะนั้น พุทธวจนะที่พระองค์ทรงตรัสแสดงและสั่งสอน จุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะบอกว่า การจะพูด จะกล่าวสิ่งใด ๆ ออกไปต่อสาธารณะจะต้องระมัดระวัง ต้องตรวจสอบ สำรวม พิจารณา ใคร่ครวญ ไตร่ตรองให้รอบคอบและรอบด้านทุกด้านว่าจะ ผลดี ผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นทั้งตนเองและบุคคลอื่นหรือสังคมอย่างไร รู้ตน รู้คน รู้เขา รู้เรา รู้กาลเวลา ควรไม่ควร เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมเพียงใด ถ้าหากขาดหลักการสำรวจ ตรวจสอบ ไม่ประกอบด้วย สัมมาทิฐฐิ ความเห็นที่ชอบหรือถูกต้อง หรือขาดหลักสัมมาสังกัปปะได้แก่^{๒๙} การดำริชอบ แต่เป็นมิฉฉาสังกัปปะ^{๓๐} ดำริผิด ได้แก่ดำริแสบไปในกาม ดำริพยายาบาท ดำริเบียดเบียนเขา ซึ่งประกอบด้วย กามสังกัปปะหรือ กามวิตก คือความดำริที่เกี่ยวข้องกับกาม ความนึกคิดในทางที่จะแสวงหา หรือหมกมุ่นพัวพัน ติดข้องอยู่ในสิ่งสนองความต้องการทางประสาททั้ง ๕ หรือสิ่งสนองตัณหาอุปาทานต่าง ๆ ความคิดในทางเห็นแก่ตัว เป็นความนึกคิดในฝ่ายราคะหรือโลภะ พยายาบาทสังกัปปะ หรือพยายาบาทวิตก คือความดำริที่ประกอบด้วย ความเคียดแค้นชิงชัง ชัดเคือง ไม่พอใจ คิดเห็น เฟื่องมองในแง่ร้ายต่าง ๆ มองคนอื่นเป็นศัตรู ผู้มากระทบกระทั่ง เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปในทางขัดดอกขัดใจ เป็นความนึกคิดในฝ่ายโทสะแ่งถูกกระทบ(ตรงข้ามกับเมตตา) วิหิงสาสังกัปปะ หรือวิหิงสาวิตก คือความดำริในทางที่จะเบียดเบียน ทำร้าย ตั้ตรอน และทำลาย อยากรบกวนกระทบกระทั่งรุกรานผู้อื่น อยากรทำให้เขาประสบความทุกข์ ความเดือดร้อน เป็นความนึกคิดในฝ่ายโทสะ แ่งจะไปกระทบ(ตรงข้ามกับกรุณา)

บทสรุป

การที่จะนำไปสู่การปรองดอง สมานฉันท์ สามัคคี ความรัก ความเมตตา ความสงสารในหมู่สังคมได้นั้น จะต้องสร้างความรู้ให้กับสังคมในหลักของ สัมมาทิฐฐิ^{๓๑} การมองเห็นถูกต้อง มีความเห็นถูกต้อง ทฤษฎีถูกต้องและมีความเข้าใจถูกต้อง ในเรื่องของเหตุปัจจัยต่อองค์ประกอบกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม สัมมาสังกัปปะ^{๓๒} หมายถึงความดำริชอบเป็นกุศลจิตที่ปราศจากกิเลสอันเนื่องมาจาก อกุศลวิตก ได้แก่

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๖.

^{๓๐} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๑๙.

^{๓๑} สุวัฒน์ จันทระจันง, **แก่นพุทธธรรม (The Buddha's core Teaching)**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ตลาคตาพับลิเคชั่น, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๒.

^{๓๒} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๙๖.*

กามวิตก ได้แก่ความคิดฝ่ายราคะ และโลภะที่จะแสวงหาสิ่งเสพ ความคิดอยากได้ หมกมุ่นพัวพัน ติดข้องอยู่กับสิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัส สมองค้นหาอุปาทานต่าง ๆ พยาบาทวิตก ได้แก่ความคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองไม่พอใจ เคียดแค้น คิดเห็นในแง่ร้ายต่าง ๆ ปราศจากความเมตตา วิหิงสาวิตก ความคิดในทางโทสะที่จะเบียดเบียนทำร้าย ช่มเหง รังแก ก่อทุกข์ เพื่อให้ผู้อื่นเดือดร้อน และให้ลดละ เลิกการเห็นแก่ตัวคืออุปาทานหรือแม้แต่ธรรมอันทำให้เนิ่นช้า ปปัญญาธรรม กิเลสเครื่องเนิ่นช้า, กิเลสที่ป่นให้เชือนแซ่ซึกซำอยู่ในสังสารวัฏหรือป่นสังสารวัฏให้เวียนวนยึดเยื้อกิเลสที่เป็นตัวการป่นเรื่องทำให้คิดปรุงแต่งยึดเยื้อผูกพันพิศดารพาให้เขวออกไปจากความเป็นจริงและก่อปัญหาความยุ่งยากเดือดร้อนเพิ่มขยายทุกขมี ๓ คือตัณหา มานะ ทิฏฐิ ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นตัวขัดแย้ง เป็นตัวยึดเหนี่ยวถ่วงไว้ ไม่ก่อให้เกิด การปลดปล่อยโซ่ตรวนที่พันธนาการ คล้องกาย วาจาและใจ ไม่เป็นอิสระ มีเสรีภาพ ดังนั้น มนุษย์จะพ้นบ่วงจากการคล้องความมีอิสรภาพ เสรีภาพและอธิปไตย เป็นของตนเองได้ มนุษย์จะต้องมีความรัก มีความเมตตา มีความกรุณาและมีความสงสาร พร้อมทั้งการรู้จักสามัคคี พัฒนาและให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการแผ่เมตตาให้แก่ตนและบุคคลอื่น

เอกสารอ้างอิง

- คู่มือพุทธบริษัท ฉบับสมบูรณ์.** รวบรวมจาก คู่มืออุบาสก อุบาสิกา สวณโฆภพการาม. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- สุเทพ หอมจิตร. **อานิสงส์สวดมนต์ครอบจักรวาล.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง. ๒๕๕๔.
- กษิรา เทียนส่องใจ. “การศึกษาวิเคราะห์ทอภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน (The Analytical study of Abhayadana for Managing the conflict in the present Thai Societies)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๕๐.
- เปลื้อง ณ นคร. **พจนานุกรม.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.
- _____ **อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา ไตรลักษณ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธรูปศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔

- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอสอาร์ พรีนติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.
- พระมหาไพฑูริย์ สุทนต์วิโร. (น้อยวัน). “การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์**. พุทธศาสนคณาจารย์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษยย์ (Handbook for Mankind)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. ๒๕๕๒.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น. ๒๕๔๖.
- รายงานวิจัย การสร้างความปรองดองแห่งชาติ เสนอต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษา : แนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท งานดีศรีเอช. ๒๕๕๖.
- ไสว มาลาทอง.บุรี แก้วเล็ก. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. **ทางสู่ความปรองดองของชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว. ๒๕๕๕.
- สุรีย์ มีผลกิจ. **คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๒.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ.(ราชบัณฑิต). **วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยด้วยการสมานฉันท์แนวพุทธ**. สารนิพนธ์ พุทธศาสตรบัณฑิต. ๒๕๕๒.